

Kolláth György

alkotmányjogász, az ELTE és a TF. c. egyetemi docense:

www.kollath.com

/az előadás már a honlapon/

**Alkotmányos
egészségügyi jogaink**

Hungarikum?

Főigazgató Úr! Hölgyeim és Uraim!

Vállalásom: 15 percben felvillantani pár alaptörvényi normát és hozzá rendelt érvet az egészséghez fűződő jogról. Kompetenciámat megalapozhatja, hogy 10 éve az ELTE-n orvosok, gyógyszerészek számára általános és egészségügyi közjogot adok elő. Ők a kedvenceim, habár vannak vitáink: meglehet, épp' ezért. Itt se fog kapásból mindenki egyet érteni velem. A jogos türelmetlenség előbbre tart, mint a büdzsé.

Szemléltetéssel kezdem. Vasárnap este, királyi tévé, „A szólás szabadsága” c. műsorában egyoldalú, tárgyi tévedésekkel fűszerezett stúdió-beszélgetés folyt a dohány-ellenes törvény módosításának halasztásáról. Talán egy résztvevő tudta: mi is van a 9. éve hatályos törvényben. Kevesen ismerik, alig alkalmazzák, ám újraírnák. Ez: hungarikum. Egy paternalista, igazság-osztó tüdőgyógyász a dohányzás teljes betiltásával védené a pincérek, a kalauzok egészségét. Indokolása: nekik is alkotmányos joguk van az egészséges emberi környezethez, miért kellene füstös helyen a munkájukat végezni?! Gyakori az ilyen okfejtés.

Háromféle válasz

Az erre adható jog(ász)i felelet lehet **naiv, sprőd, és a jövőbe utaló**. Egy-egy gondolat-kísérlet mindháromra.

Naivan: a füst tényleg zavarhatja még a dohányos dolgozót is, csakúgy, mint ezernyi más. Ha e helyzet tudtával lépett be, alig van mód apellátára. Ha utóbb rendelték a „füstölőbe”, akkor kérhet áthelyezést, veszélyességi pótlékot, munkaidő-kedvezményt. Határ: az állásának a megtartása.

Sprőden: oké, mondhatja a főnök(ség), ez kb. ugyanaz a szitu, mint a repülőtéren a földre kötelezően elhelyezendő zajvédő. Tehát óvórendszabállyá tesszük a szolgálati gázálarc viselését, és fizetéslevonással büntetjük a nemleges helyzetet. Hányan maradnának meg így?

Jövőbelátóan: a dolgozó majd kártérítési pert indíthat és nyerhet meg a céggel szemben /vagy poszthumusz módon az örökösei/, ha bizonyít 3 dolgot. A kárt, a jogellenességet és a kettő közötti ok-okozati összefüggést. Lesz ilyen honi jogi győzelem e században, de nem okvetlenül 2010-ig. Lépésről-lépésre halad(hat)unk csupán: erőnk, józan eszünk, pénzünk, konszenzus-képességünk, empátiánk és eltökéltségünk függvényében. Erre mondtam, hogy az állam ne verje ki a cigit a lakosság uszke 30-35 %-ának a szájából. Másként érjen célba. A betart(hat)atlan jog a többi norma erózióját is fokozza.

Alanyi jog, állami kötelezettség, államcél

És akkor most már általánosabban is, íme egy jogállami axióma és paradoxon. **A cél sosem szentesíti az eszközt.** Nem egy srófra járva működik a prevenció egyik-másik válfaja és szintje. Az említett esetben, beszólásban is, a cél nemes, ám a hivatkozás téves, közjogilag spekulatív, divatosan felszínes és időszerűtlenül követelőző.

Keveri a bíróság előtt követelhető, érvényesíthető **alanyi jogot** (erre példa a táppénz), az **állami kötelezettséget** (ez adja a főmenüt itt) és az ún. **államcél**t (amit hevülten politikusok ígérnek meg nekünk a kampányban, jóllehet annyi pénz a számtanpéldában sincs). Pedig, e három elvi kategória és zsinórmérték adja, foglalja keretbe egészségünk alapjogát, és annak működési rendjét. Mind eközben kulcs a mérce: amit ez az ország, s annak X,Y,Z alrendszere (pl. X,Y kassza) megengedhet magának. Hazánk nem Dubai, és még sokáig nem válunk azzá.

A humanitárius jogok kapcsán ez is meghatározó tényező: most és a jövőt, egy modernizációt is számításba véve. Számít az idő is: egy európai ország alkotmánya nem 4 éves, hanem évszázados horizonttal dolgozik: benne A,B,C jog tény és igény, már elért szint, és sosem 100 %-ig perfekt valóság. Lássuk ezen koordináták között a tételes jogot!

Védelmi szint, alapjog

I.

Alkotmány 18. § „A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”

Az **Alkotmánybíróság** gyakorlatából építkezve, az egyetemi tananyag szintjén mozgó félhivatalos **kommentár** következik!

Az Alkotmány I. fejezet Általános rendelkezések között elhelyezett **egészséges környezethez való jog** megjelenik az **alapjogi katalógusban** is. Kifejezett állami kötelezettségként, s az Alkotmány 70/D. §-ával /az egészséghez való joggal/ szinkronban **az állam feladatává teszi az épített és természetes környezet védelmét.**

Az egészséges környezethez való jog, mint ún. harmadik generációs alkotmányos jog=alapjog. Az **alapjoggá minősítés az alkotmányvédelem rendszerében a legerősebb védelmet biztosítja.** Így amikor alkotmányossági megítélés tárgyává válik az egészséges környezethez való jog sérelme, nemcsak az Alkotmány 18. § és 70/D. § egymásra vonatkoztatása, hanem az Alkotmány **8. § (2) bekezdésében előírt alapjog-korlátozásra irányadó rendelkezések figyelembevétele is szükséges.**

Ehelyütt **alap-döntésnek a 28/1994. (I. 20.) AB határozatot** tekinthetjük. Az egészséges környezethez való jog a Magyar Köztársaságnak azt a kötelezettségét is magában foglalja, hogy az állam a természetvédelem **jogszabályokkal biztosított szintjét nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen. A védelmi szint csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest ekkor sem lehet aránytalan.** (ABH 1994, 134.)

Status quo

E jog esetében kizárólag más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítése igazolhatja a korlátozást, s csak akkor, ha ez elkerülhetetlen, tehát az adott cél nem érhető el másként (lásd: **Alapjogi teszt**). Ergo, ez **így a környezetvédelmi status quo biztosításának kötelezettsége.**

Az **Alkotmány 18. §-ában meghatározott egészséges környezethez való jog ugyan nem alanyi alapjog (alánya ui. az emberiség, a természet), viszont azt a hiányt, hogy nincs hagyományos értelemben vett alanyi jogi oldala, az állam életvédelmi (környezetvédelmi) kötelezettségének kell pótolnia.** A gyakorlat azt mutatja, hogy az egészséges környezethez való jognak **prioritása van számos más joggal szemben.** Vele szemben pl. a tulajdonjognak több szempontból is engednie kell.

Összegezve: **két egymást átszövő követelmény** fogalmazódik meg. Egyrészt a **jogszabályokkal már biztosított védelmi szint csökkentésének tilalma (illetve szigorú feltétele),** másrészt az, **hogy az állam a preventív védelmi szabályoktól nem léphet vissza a szankciókkal biztosított védelem felé.**

A testi és a lelki egészség joga

II.

Alkotmány 70/D. § (1) „A Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.

(2) Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg.”

A kommentár ehelyütt is azonos forrásból származik.

1. Az egészséghez való jog mai formájában való megfogalmazása **történelmi előzményeként a felvilágosult abszolútizmus államát** lehet említeni, ahol a **pusztító járványok megelőzése** jegyében a **közegészségügy állami feladattá válásának folyamata** elkezdődött. A **rászorultság** esetén történő gondoskodás a **rendi társadalom** viszonyai között részben a **földesúrra** hárult. Az ellátás **másik forrása az egyházak karitatív tevékenysége** volt.

Az úrbéri viszonyok megszűntével a **rászorultakról** való gondoskodás a **társadalom nyakába szakadt**. A **kapitalizálódó társadalomban**, miközben a **közegészségügy állami feladatai bővültek**, a rohamosan szerveződő **biztosító társaságok az érintettek hozzájárulása alapján** (is) egyre **szélesebb körű egészségügyi ellátás fedezetéről** gondoskodtak.

Mégis, kinek a kötelessége?

Az alkotmányjogi alapkérdés: az egészségügyi ellátás biztosítása a társadalom erkölcsi-politikai kötelessége-e, vagy az államé? Ha az államé: az egészségügyi ellátásról szóló gondoskodás mennyire, milyen mértékben terjed túl a kötelezettség erkölcsi jellegén, illetve mikor, mitől, milyen fokban válik az jogi természetűvé? A másik oldalról az a kérdés merül fel, hogy az államnak a szóban forgó kötelezettsége megfogalmazható-e az állampolgárok alanyi jogaként?

Az alkotmányok többségének válasza: *az egészségügyi ellátásban a megelőzés, azaz a társadalom egészségének védelme teljes egészében állami feladatnak számít. A gyógyítás fedezete ellenben - különböző arányokban és elvek mentén - meg van osztva az érintett, illetve az állam között.* Az egészségügyi ellátás költségeinek megosztásában döntő szerepet játszik a társadalombiztosítás, amelynek megszervezése állampolgári követeléssé válik.

Négy elem, sorba véve I.

Keretek, külhoni alapok:

Nemzetközi dokumentumok a mindenkire kiterjedő egészségügyi ellátás követelményéből indulnak ki. Abból tehát, hogy **mindenki a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjét élvezze** (GSZKE 12. cikk); vagy: a Szerződő Felek biztosítják, hogy **mindenki, aki nem rendelkezik megfelelő erőforrásokkal és aki nem képes ezeket az erőforrásokat megteremteni ... megfelelő segítségnyújtásban legyen része és betegsége esetén az e helyzetnek megfelelő ellátást kapjon** (EUSZCH 13. cikk).

2. Az egészségügyi ellátáshoz való jogról **legátfogóbban az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) rendelkezik**. E törvény - az Alkotmánytól **eltérően** - az egészségügyi ellátásról szól. **Az egészséghez való jog fogalmilag szélesebb, mint az egészségügyi ellátáshoz való jog**. Más oldalról az egészségügyi ellátáshoz való jog az egészséghez való jognak csupán egyik **részjogosítványa**.

Az **egészségügyi ellátáshoz való jog** - a törvény szerint - lényegében **négy elemet** foglal magában, úgymint:

a) Minden betegnek joga van sürgős szükség esetén az életmentő, illetve a súlyos, vagy maradandó egészségkárosodás megelőzését biztosító ellátáshoz, valamint fájdalmának csillapításához és szenvedéseinek csökkentéséhez (Eütv. 6. §).

Négy elem, sorba véve II.

b) Minden betegnek joga van - jogszabályban meghatározott keretek között - az egészségi állapota által indokolt, megfelelő, folyamatosan hozzáférhető és megkülönböztetés nélküli egészségügyi ellátáshoz ...

c) A betegnek joga van az állapota által szakmailag indokolt egészségügyi szolgáltató és - ha a jogszabály kivételt nem tesz - a választott orvos egyetértésével az ellátást végző orvos megválasztásához ... (Eütv. 8. §).

d) Amennyiben a beteg az adott egészségügyi szolgáltatónál nem részesíthető az egészségi állapota által indokolt szükséges ellátásban, joga van a legrövidebb időn belül a megfelelő intézetbe való átirányításra, illetve várólistára való helyezésre (Eütv. 9. §).

A betegek jogai (és kötelességei), ezen belül az egészségügyi ellátáshoz való jog nem foglalja magában az orvoslás tárgyi feltételeivel kapcsolatban megfogalmazható jogokat.

Az egészségügyi **ellátáshoz való jog leglényegesebb kérdése a szolgáltatás ingyenes vagy térítésköteles jellege.**

Alapkérdés itt is: az egészségügyi **ellátáshoz való jog az Alkotmány alapján alanyi jogként illet-e meg minden magyar állampolgárt, vagy ehhez más, sajátos jogviszony létesítése is szükséges?** Válasz: ma az egészségügyi szolgáltatás igénybevétele térítésen alapul. A **térítés** vagy ellenszolgáltatás **történhet** - s ez a jellemző - a **társadalombiztosítás keretében**; itt a munkaadó, illetve a munkavállaló társadalombiztosítási **járulék megfizetésére köteles**. **Munkaviszonyon kívül, rászorultság esetén az egészségügyi szolgáltatás társadalombiztosítási ellenértékét a helyi önkormányzat fizeti meg. Végül az egészségügyi szolgáltatás igénybevételére szerződés is köthető, amelyben az anyagi terhek megfizetését a rászoruló vállalja.**

A tébé ernyője alatt?!

3. Az egészségügyi ellátáshoz való jog a **társadalombiztosítás ernyője alatt érvényesül. Megítélése** ennek következtében a **társadalombiztosítással összefüggő egyéb szociális jogok sorsát osztja.**

Az Alkotmánybíróság 54/1996. (XI. 30.) AB határozatában - egyébként a **szociális jogok megítélésében kifejtett általános elveknek az egészségügyi ellátáshoz való jogra való kivetítéseként** - mondja: az egészségügyi ellátási kötelezettségről és a területi finanszírozási normatívákról szóló 1996. évi LXIII. törvény alkotmányossága, illetőleg alkotmányellenessége **egyedül az Alkotmány 70/D. §-ában foglaltak szerint nem bírálható el.**

Az Alkotmány 70/D. §-ában foglalt lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog biztosítása olyan alkotmányos állami feladatot jelent, amelyet az állam központi szervei és a helyi önkormányzati - továbbá egyéb - szervek rendszere révén valósít meg. Ennek keretében az állam - egyebek között - egészségügyi intézményhálózat működtetésére és az orvosi ellátás megszervezésére köteles.

A kötelező társadalombiztosítás körébe tartozó ellátási jogosultság viszont már valóságos alanyi jog, amelynek alkotmányos alapja azonban nem az Alkotmány 70/D. §-a, hanem az Alkotmány 70/E. §-ában foglalt rendelkezés, illetőleg az alkotmányos tulajdonvédelem. (ABH 1996, 173., 186-187.)

Mennyire magas, mihez képest?

A legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog az államnak azt a kötelezettségét jelenti, hogy a nemzetgazdaság teherbíró-képességéhez, az állam és a társadalom lehetőségeihez igazodva olyan gazdasági és jogi környezetet teremtsen, amely a legkedvezőbb feltételeket biztosítja a polgárok egészséges életmódjához és életviteléhez.

A legmagasabb szint viszonyítási alapja tehát a nemzetgazdaság mindenkori teherbíró képessége, s nem az orvostudomány mindenkori fejlettsége. [56/1995. (IX. 15.) AB határozat, ABH 1995, 260.]

4. Az egészséghez való jog az egészségügyi ellátásnál szélesebb tartalmat hordoz. Az előbbibe az egészséges környezethez való jog (e kérdéssel más helyen foglalkoztunk), s az egészséges életmód, a sport állami támogatása is beletartozik.

-.-

Ezzel elérkeztünk a más(od)ik (de facto a harmadik) szívszerelmemhez, a **sporthoz**, amit kutatni és művelni egyaránt szeretek.

Mutatis mutandis

Zárásul következik egy sportbeli idézet. Ez áttételesen arra int, hogy lássuk: rengeteg mindent kell okosan, belátóan megváltoztatni ahhoz, hogy a lényeg változatlan legyen.

Így szól az aranycipős ars poetica-ja: ha jó spíler vagy, belövöd, ha rossz, kihagyod. De nem vagy spíler, ha meg se próbálod.

Ma és itt is azért vagyunk együtt, hogy egy jó ügyet gólra váltsunk, győzelemre segítsünk.